

GASPAR JAÉN I URBAN. FORTUNA CRÍTICA. 1999

*JOSEP F. CÀMARA: : PRESENTACIÓ DE "LA VILA I EL RAVAL D'ELX"

*SALVADOR IBORRA MALLOL: PRESENTACIÓ DE "DEL TEMPS PRESENT"

*JULI CAPILLA: L'EXILI POÈTIC DE GASPAR JAÉN

***JOSEP F. CÀMARA: : PRESENTACIÓ DE "LA VILA I EL RAVAL D'ELX"**

JOSEP F. CÀMARA: JAÉN I URBAN, GASPAR, *La Vila i el Raval d'Elx: arquitectura i urbanisme*, Institut de Cultura Juan Gil-Albert, Diputació Provincial d'Alacant, Alacant, 1999.

Enfrontem-nos a aquest llibre amb la virtut que millor el defineix: una intencionada sinceritat, no exempta d'emotivitat. Fa alguns anys, quan vaig iniciar els meus passos universitaris pel campus de Sant Vicent del Raspeig, m'agradava fugir de tant en tant al petit cor elxà que batejava a la biblioteca de l'Escola Politècnica. Allí, entre els volums d'història de l'arquitectura, càlcul d'estructures i programació informàtica, estaven la *Festa Elx*, de Massip, i la de Castillejos i Jaén, que són la mateixa, i són distintes. Allí, vaig aprendre a conèixer la nostra festa, i vaig descobrir la ciutat que l'envolta i oblida cuidar-la, Elx, des del primer volum de l'extensa Guia que Gaspar Jaén ha dedicat a la seua arquitectura i urbanisme. Mai vaig fer una lectura convencional del llibre perquè mai me'l vaig portar a casa. El preferia com a eventual refugi dels excessos universitaris. Així que no solia seguir l'itinerari de l'autor, fullejava sense premeditació, sense la constància que havia d'haver-me exigint: la setmana passada la Torre dels Ressemblanc, ahir el Molí del Real.

En les visites a l'edició del COACV, vaig sentir l'estranya certesa d'estar allunyat d'una obra que em concernia. Aclaresc que distanciat en el temps, no físicament, perquè el llibre estava davant meu, i els dos a Alacant. Els edificis i els enclavaments urbanístics, per descomptat, a Elx. El dubte en el temps: seguia vigent al 1996, em preguntava, una obra escrita entre el 1977 i el 1983, i publicada al 1989. Potser haguera estat encertada una convenient actualització de les pàgines originals, vaig pensar, ni la Torre dels Ressemblanc ni el Molí del Real eren ja els que va descriure una vegada el jove arquitecte Jaén, a qui no coneixia personalment però sabia, gràcies a la profesora Emilia Barrachina, dels seus versos assotats pel pas del temps. ¿Seria també aquest el propòsit últim en la seua obra no poètica?

A l'any 2000, el bateig de la segona entrega, *La Vila i el Raval d'Elx: arquitectura i urbanisme*, en la capella possible de Ali i Truc, fou la felicitat consecució de les respostes a les meues innocents preguntes. El llibre en les meues mans va ser la clau de la recòndita porta que tanca la meua memòria, i que es va obrir de colp en una de les cases amagades a la pàgina 452, en una vesprada de la meua infantesa. A l'eixida del col·legi, que ocupava l'antic hort de Bacora, de camí a ma casa, més enllà del Pont de la Marededéu, acompanyava al meu amic Esteban fins a la seua, prop de la plaça del Raval, al carrer de Lluís Vives. Vaig entrar, doncs, en més d'una ocasió i, mai abans, fins a la vesprada en què vaig entrar per primera vegada en aquest llibre, vaig saber que aquella vella casa hi tenia arcs gòtics. A la infantesa haguera estat una informació perduda després de la curiositat inicial, avui que no existeixen, perquè la majoria de les cases que arreplegaren la sàvia tradició de la construcció popular d'arrels àrabs han desaparegut, haguera volgut tornar amb els ulls adiestrats pel coneixement. Ara ja formen part de tantes altres ruïnes elxanes de la desmemòria.

Així, puc afirmar que no és un trajecte fàcil el que ens proposa Gaspar Jaén des de la Vila al Raval. Si recorreguera de nou els carrers pels que vaig passar de xiquet, no

trobaria cap dels edificis que mostren les fotografies d'aquest volum, perquè segurament no els recordaria. Com no recorde la casa del meu amic, a excepció del gran portal d'entrada i el balcó que hi havia damunt. No trobe rastre de la gran finestra a la planta baixa ni de la petita finestra al pis, adornada possiblement amb reixa en pit de colom, que sí que va atraure la meua mirada en altres llocs. Tampoc el xiquet que vaig ser podria comprar llepolies al quiosc de Toni, substituït per una horrorosa edificació, que imita la Llongeta de l'antic Ajuntament de la Universitat de Sant Joan en la seua pretensió de donar-li continuïtat estètica. I no els recorde, ni puc descobrir-los o admirar-me'ls perquè avui no existeixen, convertit el Raval, després de l'agreuament de la seua decadència en els vuitanta, en un "suburbi de la ciutat", en paraules de Jaén. Ni ho faran les generacions vinents.

Ara ja no estic tan lluny dels horts de palmeres del primer volum, ni del barri del Salvador i el Raval de Santa Teresa que són els pròxims llocs on l'arquitecte il·licità ens portara. Aquesta és la importància de l'obra de Gaspar Jaén, i la raó de no haver-la ampliat o actualitzat: haver esdevingut un testimoni fidel, el retrat d'una ciutat en una època esperançadora –malgrat la destrucció encara recent del barri dels Filadors, l'empremta del qual apareix marcada en aquesta Vila impresa–, una època, deïa, en la que alguns joves il·licitans lluitaven amb les paraules o l'art per la defensa del nostre patrimoni històric, i creien en la recuperació de la memòria comuna. Que ens aplegue als nens que ja no som i volem saber, i també als jòvens increduls del nou segle, és la prova de que l'obra es manté viva al llarg del temps.

La Vila i el Raval d'Elx... és una obra per a il·licitans sentimentals, i no només. La força de la seua erudició, intuïda en una metòdica investigació preliminar, el converteix des de la seua aparició en una eina de gran utilitat, una referència inevitable per als professionals que fan arquitectura a Elx, ja que els situa en la realitat urbana en la que treballen. He estat testimoni –i part– de l'interés estudiantil per aquest volum i l'anterior, i pels dos que resten inèdits, esperem que per poc temps encara, si bé poden ser consultats en la biblioteca del Col·legi d'Arquitectes d'Alacant. I, encara sabent que sona ingènua, no estaria de més ara que un pirata del mar Egeu ha abordat la Biblioteca Nacional, una recomanació: el segon volum, com tota la Guia, és un exemple del rigor amb què hem d'afrontar qualsevol tipus de treball d'investigació.

A partir d'una completa bibliografia general, l'autor segueix en *La Vila i el Raval d'Elx...* el model estructural que iniciava en el primer volum. Cada zona ve precedida per una breu aproximació històrica al barri, a partir de la que articula els seus edificis i espais urbans destacables en unes pràctiques fitxes, que no són una simple reproducció d'un recull d'informació sobre la seua denominació, situació, autor, època, utilització, dades jurídiques, descripció, context i tipologia. Van acompanyades per documentació gràfica, com són plans i fotografies, quantiosa en els rellevants casos de l'Alcàsser de la Senyoria, la Casa Consistorial, la Calaforra, i la Basílica. Cada una d'elles aporta la seua pròpia cronologia, la bibliografia i documentació particular a què es refereix, i unes curioses notes crítiques i descriptives sobre l'opinió de diversos autors, entre les que em sorprén l'encertada inclusió d'un precís poema del mateix autor sobre l'arquitectura de Santa Maria, pertanyent al seu poemari *La Festa*, i un valuós fragment d'un conte del seu inèdit *Port d'Elx*. Tot açó sota l'atenta mirada d'un arquitecte que mostra la seua positura des d'opinions sinceres, únic mitjà per trobar un rigor que no exclou la càrrega afectiva cap al seu estimat Elx.

Joan Castaño confirmava al 1989 que la ciutat ja no era la mateixa deu anys després de l'escriptura de la *Guia d'arquitectura i urbanisme de la ciutat Elx*. Vint anys després, els carrers i les seues cases contingudes en aquesta obra constitueixen un paisatge llunyà, quasi de ficció, que és el territori del que va ser i va poder ser.

M'agradaria pensar que no han succeït ni la destrucció ni l'oblit del patrimoni cultural heretat d'uns avantpassats que van saber mantenir-lo i transmetre'l, que encara pot existir en la meua imaginació aquell poble que no vaig viure. Gaspar Jaén ens torna a oferir el fragment d'un temps passat, l'arma que ens permet deixar oberta la porta de la memòria, que ens recupera l'arquitectura i l'urbanisme que va existir una vegada en la Vila i el Raval d'Elx.

JOSEP F. CÀMARA

***JULI CAPILLA: L'EXILI POÈTIC DE GASPAR JAÉN**

El poeta Gaspar Jaén parla de *Pòntiques*, llibre guardonat recentment amb el Premi Ausiàs March de Poesia Ciutat de Gandia

L'exili poètic de Gaspar Jaén o "No sóc un poeta d'ofici. Sóc un creador per necessitat"
JULI CAPILLA (1999)

El proppassat 20 de novembre Gaspar Jaén guanyava amb *Pòntiques* la 37a edició del Premi Ausiàs March de Poesia Ciutat de Gandia. Amb aquest guardó Gaspar Jaén tanca un cicle tot just encetat a les acaballes del franquisme. La data –vint de novembre– és simbòlica, si tenim en compte que el 1976 Gaspar Jaén va guanyar amb *Cadells de la fosca trencada* el Premi de poesia La Safor. És simbòlica perquè aquell fou un premi convocat per una plataforma alternativa i paral·lela als, llavors, polititzats premis Ciutat de Gandia, ja que els organitzadors d'aquest premi havien rebutjat Joan Fuster, Vicent Andrés Estellés i Sanchis Guarnier com a membres del jurat. Foren precisament aquests escriptors els que atorgaren el premi de poesia La Safor a Gaspar Jaén. Gairebé vint-i-cinc anys després, el poeta d'Elx guanya el premi que l'havia estat negat pels idòlatres del règim franquista.

Cada vegada que Gaspar Jaén trau a la llum un llibre nou ens sorprenen, d'una banda, el sentit unitari i la continuïtat temàtica i formal de la seua poesia; i, de l'altra, la innovació corprendora i la pulsio amb què el poeta tiba la corda d'atracció i l'interés del lector envers el nou poemari. Gaspar Jaén és autor d'un únic poema. Aquest fet paradoxal s'explica des del moment que el poeta reconeix el desig que té de donar-li un sentit unitari a tota la seua obra: "*Estic d'acord amb l'opinió que gairebé tots els escriptors són autors d'una única obra, malgrat la diversitat temàtica i formal dels llibres que puguen fer. M'agrada la idea de la continuïtat perquè concep els meus llibres com peces d'un gran trencaclosques. La idea de l'obra única és important perquè pressuposa el corol·lari a la sensació de continuïtat que pense que hi ha a la meua obra*".

La unicitat i la continuïtat de l'obra poètica de Gaspar Jaén no han impedit, però, la diversificació temàtica i la multiplicitat dels recursos i dels motius poètics de l'escriptor. En aquest sentit, *Cadells de la fosca trencada* (1976), *Cambra de mapes* (1982), *Fragments* (1991) i *Del temps present* (1998) s'alineen en un tipus de poesia on l'amor i la meditació sobre el pas del temps constitueixen l'enrenou principal per on transiten els versos del poeta. En canvi, *Pòntiques* és més a prop de l'eix argumental predominant de *La Festa* (1982), un poemari on el sentit de la col·lectivitat i el sentiment de pertinença a la comunitat estan per damunt de les qüestions personals. *Pòntiques* connecta amb *La Festa* en tant que, segons l'autor, "*aquell és el comiat definitiu d'un espai metafòric i concret alhora. Mentre que La Festa era l'arribada a aquest espai, al lloc d'origen, a l'Odissea d'un Ulisses que ha vist el seu viatge iniciàtic interromput de sobte en tornar a casa*".

L'argument de *Pòntiques* remet a l'obra homònima de l'Ovidi dels clàssics romans: Ovidi escriu un llibre que no és del grat del Cèsar i aquest l'expulsa de Roma i el desterra a l'exili. El poeta palesa el seu malestar pel desterrament: "*Que ningú no s'enganye: no ens n'anem de bon grat. / Ens expulsen l'enveja, la rancúnia humana, / un teixit de mentides, un llarg i espés desdeny*". I no s'està de fer, de bestreta, l'exhortació dels absents, la constatació pregona del plor i l'enyorança per la terra i el poble ara perduts i que tant s'estimava: "*Pres de malenconia el nostre cant per sempre / del sol d'hivern a Roma lloarà la dolcesa, / els càntics de la Festa, la remor d'unes palmes / que els mateixos romans han anant abatent / per camins i per camps, vora el riu i el salar. / Com tants romans absents amb maldol hem de plànyer-nos*".

Pòntiques és un poema al·legòric d'una multiplicitat semàntica i unes possibilitats d'interpretació extraordinàries. Aquests trets acosten el poemari a la perdurabilitat i el llorer excepcional que es mereixen les grans obres. De més a més, *Pòntiques* és la baula última que arredoneix el camí trescat d'un home que sent la poesia com una necessitat o un vertigen, una manera de dir-se i contradir-se, d'expressar el neguit i el deler de viure a contracorrent en la pàtina d'un temps irrecuperable i en el context radicalment hostil del món contemporani: "*Pòntiques és un llibre més polític que els llibres anteriors. De tota manera, els temes dels meus poemaris no els trie jo, sinó que em vénen imposats pel mateix procés vital, vivencial. Els meus poemes són el mirall on es reflecteixen les meues experiències. La meua poesia és autobiogràfica. No estic d'acord amb aquell vers de Fernando Pessoa que diu que "el poeta és un fingidor". Jo no treballo al marge de la meua experiència vital. No sóc un creador per ofici sinó per necessitat*". L'odissea de paraules que Gaspar Jaén ha anat elaborant al llarg de gairebé vint-i-cinc anys, però, ens fa pensar que l'obra del poeta il·licita és el producte d'un poeta d'ofici. Gaspar Jaén és un professional en el sentit amable del terme. I prova d'això són els sis llibres canònics i els nombrosos premis que el poeta té a favor seu i que ha anat acumulant a cops de tossuderia poètica.

Pòntiques és un llibre excel·lent, d'aquells que fa posar dempeus els esperits d'ànima entera. Ara només ens resta esperar la resposta dels déus a la nostra pregària i confiar que el "cèsar" ens permeta l'impossible: "*que l'exili no aparte el poeta llatí / del lat solar de Roma. Que al portal de la vila / de la Guarda del Mar no haja mai d'espolsar-se / el fang de les sandàlies*".

***SALVADOR IBORRA MALLOL: PRESENTACIÓ DE "DEL TEMPS PRESENT"**

PRESENTACIÓ DE L'OBRA : " DEL TEMPS PRESENT ". SALVADOR IBORRA MALLOL. MANISES, FEBRER 99.

Gaspar Xaén i Urbà , nascut a Elx, coneguda ciutat del Sud del País Valencià, és un dels escriptors valencians en llengua catalana més reconeguts en l'actualitat del panorama literari valencià. Gaspar, poeta i també arquitecte, viu la seua joventut a les terres del sud, fins que comença els seus estudis a la Universitat Politècnica de València. És llavors on el nostre escriptor entra en contacte amb la dura realitat social que li pertoca viure i, on, amb altres companys, entre estudis, mapes i examens; cafés i pintades al carrer , va descobrint la seua vessant literària com a eina de comunicació i aprenentatge que a poc a poc , acaba per traduir-se en la seua primera obra literària escrita: **Cadells de la fosca Trencada** . Cadells, es publica per primera vegada l'any 1977, ja desaparegut el vell dictador, com al mateix poeta li agrada anomenar-lo, resultant Cadells, una obra iniciàtica, com un baptisme de foc, dins de la literatura, on es pot copsar l'empremta dels corrents estètics preponderants aleshores, vull dir,

essencialment el realisme històric, que ens mostra una manera de fer versos compromesa amb el seu temps i la seua gent, necessitada aleshores de signes i d'indicis que, efectivament, demostrassen que, devall de la màscara del franquisme, encara hi romania una voluntat nacional i democràtica per construir allò que hui en dia nosaltres ja coneixem.

Ben bé, és aquesta época, un període de temps significatiu per a l'autor, i tant és aixina, que ix reflexada en molts del seus poemaris. De fet, en **El Temps Present**, apareix al poema *Anys Setanta*, una exemplificació més de la significació del moment per a l'autor, que si ve se'ns tradueix com a evocació de la joventut, sempre queda el rerefons, més clarament, el regust, d'aquells dies de revolta, de treball i d'il·lusions que Gaspar va viure precisament durant la seua juvenesa.

Posteriorment, treu al mercat editorial un altre poemari de característiques ben diferents, es tracta de *La Festa*. És amb aquest títol que Gaspar baptiza un recull de versos que canten sobre la seua ciutat nadiua, Elx, i que posseïxen certa significació que transcendeix molt més enllà que la delectança evocativa d'uns usos festius i un folclor, sinó que navega dins el marc del simbolisme, relacionat-se amb tota una identitat de poble descrita com a un espectador, com a un veritable ciutadà, que ho és, de la seua ciutat, Elx. En certa manera hi ha qui apunta, possiblement amb un cert seny acadèmic, que en Gaspar es pot trobar en cada llibre, la llavor del llibre anterior, i és en certa mesura, allò que hi trobem en la seua identitat de valencià i en el seu realisme, el precedent que ens condueix cap a la seua identificació com a ciutadà.

És l'any 1982, que Gaspar publica *Cambra de Mapes*. Cambra de mapes, és, per dir-ho d'alguna manera l'obra que corona el cimbell de la seua carrera literària fins aleshores, i que precipitarà una llarga etapa de silenci, que durarà al llarg de quinze anys fins al llibre que ara presente. Cambra, és la seqüenciació més notoria d'aquell *continuum* literari que és un precedent de l'obra de Gaspar. En ella, trobem ja aquella poesia intimista que s'albirava a penes en els seus darrers poemes i que, en aquest cas, ara, esdevé un centre de certa rotunditat, on es copsa una passió i una delectança en la poesia amorosa de Gaspar que difícilment expressen com s'expressa en aquest llibre, però que, per exemple, a **Del Temps Present**, es fa esment d'aquella sensibilitat en alguns dels seus versos. Ací, voldria copiar i llegir un poema d'aquest llibre que paga la pena d'escoltar-se molt atentament i de gaudir-ne d'aquesta ínclita sensibilitat. El poema, sota el nom d'Elegia de Bolonya, té certa relació amb algú poema de **Del Temps Present**, que tracta el mateix tema des de la perspectiva d'un temps ja evolucionat.

Molt estimat amic, vull pregar-te que un dia
dels primers de la tardor, vages a veure a G,
vull que li portes flors blanques
del mercat del teu barri. Dus-li flors en lloc meu,
quan l'estiu ja s'acabe. Dis-li que ara li plore,
que me l'he estimat molt, fosc enmig de la mar.
Quan la tardor comence i li vinguen records
de l'estiu que era encara joc d'aigua i d'animals.
Recorda-li la platja on ens hem passejat
i que d'ara endavant haurà de recordar-me'l.
Quan s'enceten tardors i l'estiu a ciutat
quan siga un oblit, porta-li les primeres
flors del fred de setembre. Recorda-li el meu nom
i també el del meu poble; uns carrers on no neva;
quan uns dies d'estiu, sense gens de prudència,

en la mar ens besàvem. Amb estels parlaràs
de l'amor d'unes nits , tan curtes, breus i fràgils
que podran ser trencades per l'hivern que s'apropa.
Recorda-li l'estiu, unes terres ignotes,
el coixí ple de sal d'aquesta nit d'agost.
Quan s'enceten tardors, quan els homes obliden
i el cel tot s'haja fet d'horitzons transparents,
vestits bde fred primer, ves amb flors per Bolonya.
Dis-li que des d'un lloc del País Valencià,
me'n recode i l'estime; crec que ho sabrà comprendre.

Temps Present comença amb una cita d'Octavio Paz, Nobel de Literatura, on ens parla del moment en què el xiquet perd la seua inocència i comença a prendre consciència d' ell mateix , i del món on viu, o viurà. I Paz, ens ho explica mitjançant la bella figura poètica de "començar a córrer el Temps ". El nostre autor, prenent d'aquestes paraules el seu sentit al·lusiú a l'esdevenir, divideix el llibre en dos poemaris: Llibre Primer i Llibre segon, on ens va narrant poeticament la significació humana del seu esdevenir com a home ja, al bell mig del camí de la seua existència natural.

Al Llibre primer, ens narra amb la seua particular sensibilitat com comença el temps a córrer, potser fa esment al moment de nèixer ? amb la il·lusió de vells savis alexandrins, sent això, la porta iniciàtica vers un camí de records que ens transmet les seues emocions viscudes , les coses apreses, i les gents que ha conegut , amb un seguit de poemes tan variats de temàtica , com reflexions i vivències han enriquit a vida de l'autor. És a la segona part de l'obra on Gaspar, ens conta de les seues experiències viscudes en els seus darrers anys, sent aquestes una continuació inseparable de les anteriors, on el fil de pensament i d'expressió es difumina delicadament com una boira en un quadre de Tiziano , entrelaçant el passat amb el present més directe que en certa manera, no deixa de posseir eixa melancònia latent en els poemes anteriors.

Jo, particularment, voldria fer esment a l'emotivitat d'un poema seu que correspon a aquest grup, que fa al·lusió al campus de la Universitat d'Alacant, i on el lector sembla passejar-se impunement, amb l'alegria de la joventut i de la vida per les aules, jardins, i corredors dels que , en algú moment donat , hem caminat per aquell lloc. Això, en certa mesura, l'atenció a la joventut que vé, és el guiny que el poeta ens fa al futur, també el seu futur, o ell des de la seua sabiduria apresada ja de tant com viu i ha viscut, observa i acompanya amb les paraules. És un poema anomenat Alacant, i és , per qualsevol, i especialment pels alumnes de la Universitat, tota una curiositat, un aprenentatge i un compartir , que hauria de ser llegida.

Finalment, la cloenda del poemari ens planteja un desesper de vida plantejada com un bagatge entenyent de records on el futur, el futur, es planteja molt més que incert. I quietants paraules les del darrer poema... *Quin temps haurà de ser aquell que esperes / ja sense més present , tot ell viscut en vcamps sense memòria ?*

De Gaspar Xaén i Urbà; Del Temps Present